

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ” din CHIȘINĂU

Cu titlul de manuscris

C.Z.U: 378 (043.2)

Lilia ȚURCAN (BALȚAT)

**FORMAREA TOLERANȚEI PEDAGOGICE
A CADRELOR DIDACTICE**

Specialitatea: 533. 01. Pedagogie universitară

**AUTOREFERATUL
tezei de doctor în științe pedagogice**

CHIȘINĂU, 2015

Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei *Științe ale Educației*,
Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă”

Conducător științific:

COJOCARU - BOROZAN Maia, dr. hab. în șt. ped., prof. univ., U.P.S.
„I. Creangă”.

Membrii Consiliului Științific Specializat:

CUZNEȚOV Larisa – **președinte**, dr. hab. în șt. ped., prof. univ., U.P.S.
„I. Creangă”

GARȘTEA Nina – **secretar științific**, dr. în șt. ped., conf. univ., U.P.S.
„I. Creangă”

COJOCARU Victoria - dr. hab. în șt. ped., prof. univ., U.S.T.

GORAȘ - POSTICĂ Viorica, dr. hab. în șt. ped., conf. univ., U.S.M

PAPUC Ludmila, dr., conf. univ., U.P.S. „I. Creangă”

PANIȘ Aliona, dr., conf. univ., I.Ș.E

Referenți oficiali:

SILISTRARU Nicolae, dr. hab. în șt. ped., prof. univ., U.S.T.

GONȚA Victoria, dr. în psihologie, conf. univ., U.L.I.M.

Suținerea va avea loc la **10 septembrie, 2015, ora 14.00**
în ședința Consiliului Științific Specializat D 33.531.01-04,
la Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă”, bloc 2, sala senatului,
mun. Chișinău, str. I. Creangă 1, Chișinău
Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la
biblioteca Universității Pedagogice de Stat „I. Creangă”
și pe pagina web a C.N.A.A. (www.cnaa.acad.md).

Autoreferatul a fost expediat la 10 august, 2015

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat

GARȘTEA Nina, dr. în ped., conf. univ.

Coordonator științific

COJOCARU - BOROZAN Maia, dr. hab. în ped., prof. univ

Autoare,
ȚURCAN (BALȚAT) Lilia

© Țurcan (Balțat) Lilia, 2015

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Paradigma actuală a pedagogiei toleranței în societatea contemporană se afirmă prin promovarea activă în ultimul deceniu a valorilor culturii toleranței: *coexistență umanistă, respectul diferențelor, alegerea liberă a orientărilor valorice și acceptarea nonconflictuală a drepturilor altora* în contextul Declarației despre principiile toleranței [47].

Pedagogia toleranței apare ca un domeniu relativ nou de cercetare atât pentru teoria și practica educațională din R. Moldova, cât și pe plan global având ca obiect de studiu educația pentru toleranță.

Actualitatea temei este determinată de tendințele de confruntare și dezintegrare socială în contextul crizei spirituale ale societății, reflectată și în domeniul învățământului, deoarece „crearea unei societăți mondiale tolerante reprezintă un ideal educațional internațional”[26]. Toleranța creează echilibrul necesar „omului înzestrat cu rațiune contribuind la înstituirea unei lumi umanizată prin cultură și civilizație”, rațiuni din care, abordând problema mentalității tolerante, I. Grigoraș (2012) menționează că „pentru a practica toleranța este nevoie de oameni educați, cu o solidă cultură umanistă, cu un subtil simț al valorilor și cu dorința fermă de autoperfecționare continuă” [24, p. 15].

Învățământul superior este/ trebuie să devină un spațiu al dezvoltării spirituale a cadrelor didactice pe direcția formării toleranței pedagogice ca valoare profesională.

Dezvoltarea profesională a cadrelor didactice pe direcția formării toleranței pedagogice presupune valorificarea situațiilor de învățare universitară pentru a asigura dezvoltarea culturii toleranței sociale și promovarea valorilor democratice. Modelele toleranței promovate de forurile științifice internaționale prezintă noi exigențe privind eficientizarea formării profesionale a cadrelor didactice pe dimensiunea eticii pedagogice pentru formularea răspunsurilor competente la problematica renovării standardelor de formare profesională.

Una dintre preocupările actuale ale conceptorilor de curriculum este definirea toleranței pedagogice a cadrelor didactice, problemă soluționată în domeniul Pedagogia toleranței – știință pedagogică, ce are ca obiect de studiu – educația pentru toleranță.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Cercetătorii în domeniu educației își conjugă eforturile pentru a demonstra că *toleranța este o valoare universală și formă axiologică a conviețuirii umane, în același timp, este una dintre cele mai contradictorii valori ale lumii contemporane (interpretată ca răbdare sau sacrificiu de sine)* și descriu conținutul conștiinței, gândirii, acțiunii și mentalității tolerante. Declarația Principiilor

Toleranței a Statelor Membre ale ONU (1995, 2004, 2008, 2010) abordează toleranța ca „o condiție necesară păcii, progresului economic și social al tuturor popoarelor”, clarificând semnificația toleranței, rolul statului social în promovarea acesteia, dimensiunile socioeducaționale și angajamentele de acțiune în demersurile educaționale. Comisia UNESCO (2012, 2014) în culegerea *Educația în spiritul toleranței*, în calitate de reper pentru activitatea cadrelor didactice din învățământul preuniversitar, conceptualizează *toleranța* ca patern axiologic și comportamental al persoanei, care reprezintă o condiție imanentă pentru realizarea obiectivelor educaționale sensibilizând astfel profesorii la această problemă [19, p 22]. Din aceste rațiuni orientarea pozitivă a educației se realizează prin angajarea *axiologică* pentru realizarea *prin și pentru valori*, ființa umană reprezentând valoarea supremă [33].

Câmpul semantic al noțiunii de toleranță este dezvoltat prin sintagmele ancorate științific în domeniul Pedagogia toleranței de către autori consacrați: Voltaire (2010) – conceptul științific *toleranță socială* [46]; T. Kuhn - conceptul *toleranță psihofiziologică*; Golu M. (1997) - toleranță interpersonală, A. Tucicov (2001) [40]; J. Cara (2011) [4]; N. Silistraru (2008) - toleranță interetnică, Vl. Pâslaru (2004), (2006), (2013) – toleranța ca derivată a identității persoanei [32]; L. Cuznețov (2008) – cultura toleranței în familie [15]; B. Reardon (2010), V. Goraș (2011) - toleranță religioasă/interconfesională; O. Чебыкина (2012) – toleranța de gen; M. Guzun (2005) – toleranța politică [25]; C. Cramarencu (2010) - toleranța comunicativă [8]; L. Thourunde (1997) [37], Fr. Torralba (1997) [39], Скрябина О. (2000) [48], Fr. Paulo (2006); P. Freire (2011) - toleranța pedagogică [21]; L. Natehan (2013) – pedagogia toleranței pozitive; Em. Stan (2004) [35], D. Toes (2013) – educația pentru toleranță [38]; M. Cojocaru-Boroșan (2010) - toleranța pedagogică ca valoare a culturii emoționale [6] și pedagogia culturii emoționale ca domeniu preocupat de educația emoționalității umane [5]; L. Balțat, T. Șova (2014) – toleranța la stres [36]; L. Balțat (2013) – pedagogia toleranței; L. Balțat (2014) – educația pentru toleranță etc. [41], [43] sistem de idei și concepte care au constituit **repere epistemologice ale cercetării**.

Formarea insuficientă a toleranței pedagogice conduce inevitabil la apariția deficitului de educație pentru toleranță a elevilor, fenomen care se exprimă prin *agresivitate* și *atitudini intolerante, intolerabilul* fiind ușor de identificat: *rasism, xenofobie, violență* sau *discriminare* etc. [45, p. 225]. Asumarea toleranței pedagogice este întotdeauna dificilă întrucât, după cum afirmă La Bruyère (2003), implică înaltă *omenie*, valoare centrală, care se învață prin educație, tratată în termeni de „*mentalitate și cultură tolerantă*”, pentru a exclude *mentalitatea totalitară, indiferența, agresivitatea și violența*.

Educatorii au nevoie de pregătire foarte bună pentru a forma elevilor valorile toleranței, pentru a înțelege reacțiile copiilor și a răspunde într-o manieră corectă, pentru a aplica demersuri adecvate transmiterii valorilor umane fundamentale, validate de normele ONU în materie de drepturi ale omului. Formarea spiritului de toleranță este un proces complicat, îndelungat și etapizat [44]. Condițiile complexe socioculturale actualizează tot mai frecvent problematica întemeierii științifice a formării toleranței pedagogice a cadrelor didactice. Formarea toleranței pedagogice este o problemă de etică profesională a comunității pedagogice, aflată în responsabilitatea instituțiilor de formare a cadrelor didactice, ca mediul propice pentru a crea premise educației pentru toleranță a elevilor. În această activitate dificilă este nevoie de a determina și descrie esența științifică a toleranței pedagogice, a conținutului și a expresiilor comportamentale în mediul educațional.

Concluzionând pe această linie de subiect, subliniem că problema toleranței este una fundamentală pentru societățile în schimbare la etape de reformă (religioasă, politică sau economică), pentru șocurile pe care le aduce globalizarea. **Importanța studierii problemei** vizate rezultă din **contradicțiile** înregistrate, nu doar în mediul social, ci și, în context educațional, ce apar sub forma încălcării normelor sociale și a valorilor culturii toleranței: (a) între provocările educației contemporane și particularitățile formării profesionale ale cadrelor didactice; (b) între nivelul dezvoltării toleranței cadrelor didactice și exigențele imperative înaintate de situațiile pedagogice concrete; (c) între nevoia de formare a toleranței pedagogice și insuficiența studierii acestei dimensiuni a culturii profesionale a cadrelor didactice, în general; (d) între cerințele profesorilor școlari și ale instituției de învățământ avansate elevilor și nivelul de educație a toleranței acestora; (e) între valorile toleranței și particularitățile comunicării educaționale autentice (reale) ale elevilor.

Astfel, **problema cercetării** este demersul social actual pentru cultura toleranței și formarea insuficientă a toleranței pedagogice a cadrelor didactice în vederea educației pentru toleranță. **Direcțiile de soluționare a problemei cercetării** pe care le înaintăm sunt: (a) clarificarea câmpului semantic prin definirea conceptului TPCD și elaborarea Modelului teoretic al TPCD; (b) elucidarea premiselor curriculare ale formării TPCD în învățământul superior; (c) elaborarea/descrierea conceptului pedagogic *educație pentru toleranță*; (d) implementarea Strategiei dezvoltării TPCD; (e) formularea unor concluzii intermediare și finale privind promovarea culturii toleranței în învățământ. Direcțiile formulate pot fi realizate prin conceptualizare și dezvoltare

curriculară și prin activități de formare/dezvoltare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice.

Scopul cercetării constă în formarea toleranței pedagogice a cadrelor didactice în vederea educației pentru toleranță a elevilor.

Obiectivele investigației vizează: stabilirea fundamentelor epistemologice ale toleranței pedagogice în contextul formării profesionale a cadrelor didactice; elaborarea Modelului teoretic al toleranței pedagogice; formularea criteriilor, indicatorilor, descriptorilor și a valorilor toleranței pedagogice; dezvoltarea curriculumului pedagogic universitar prin integrarea disciplinelor specifice pedagogiei toleranței; conceptualizarea educației pentru toleranță și dezvoltarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea vizată; elaborarea și validarea experimentală a Strategiei formării toleranței pedagogice în scopul educației pentru toleranță a elevilor.

Metodologia cercetării științifice include metode: teoretice - documentarea științifică, modelarea, metodele analitico-sintetice, metode experimentale - experimentul pedagogic, observația, conversația, chestionarul, grila de observație, metode de măsurare și prelucrare statistică a datelor experimentale: Programul SPSS – 17.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării sunt întemeiate de: elaborarea Modelului teoretic al toleranței pedagogice în contextul referențialului profesional al cadrelor didactice; formularea criteriilor, indicatorilor, descriptorilor și a valorilor toleranței pedagogice; conceptualizarea pedagogică a educației pentru toleranță; elucidarea valorilor culturii toleranței în mediul educațional.

Problema științifică soluționată în cercetare constituie: dezvoltarea curriculumului de formare a cadrelor didactice prin integrarea toleranței pedagogice în referențialul profesional al cadrelor didactice în scopul creării premiselor educației pentru toleranță a elevilor; renovarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea educație pentru toleranță; elaborarea instrumentelor de evaluare a toleranței pedagogice în plan axiologic și elaborarea metodologiei de formare a toleranței pedagogice în perspectiva sporirii culturii toleranței în mediul educațional.

Semnificația teoretică a cercetării este confirmată prin: stabilirea reperelor conceptuale ale toleranței pedagogice; clarificarea semnificației termenilor specifici pedagogiei toleranței; sistematizarea conținutului ideatic privind toleranța pedagogică și crearea noilor cunoștințe în domeniul Pedagogiei universitare a Pedagogiei culturii emoționale și a Pedagogiei toleranței.

Valoarea praxiologică a cercetării constă în: contribuirea teoretico-praxiologică la dezvoltarea curriculumului pedagogic universitar prin

integrarea disciplinelor specifice pedagogiei toleranței; elucidarea nivelurilor de formare a toleranței pedagogice a cadrelor didactice; dezvoltarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea *educație pentru toleranță*; elaborarea și validarea experimentală a Strategiei formării toleranței pedagogice ca o condiție principială a educației pentru toleranță a elevilor.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

Toleranța ca fenomen socioeducațional constituie una din valorile umane universale ce constă în orientarea pozitivă și recunoașterea importanței altora în condiții de diversitate culturală, a nivelului de educație, religioasă etc. Conceptul pedagogic *educație pentru toleranță a elevilor* este reprezentat de obiective, conținuturi, strategii și valori specifice promovate în spiritul culturii toleranței în conformitate cu tendința de democratizare a societății contemporane.

Toleranța pedagogică reprezintă un termen complex ce apare în contextul de umanizare a interacțiunilor spirituale cu educații prin valorile culturii în perspectiva renovării permanente a referențialului profesional al cadrelor didactice, necesară pentru asigurarea exercitării eficiente a rolurilor profesionale raportate la provocările actuale educației. Criteriile de evaluare, indicatorii și valorile toleranței pedagogice ca formă axiologică a conviețuirii în mediul socioeducațional permit diagnosticarea fenomenelor subtile de intoleranță comunicativă, explicită și implicită.

Impactul educației pentru toleranță a elevilor prin toleranța pedagogică a cadrelor didactice constă în consolidarea culturii toleranței sociale și instituirea valorilor stilului existențial bazat pe omenie, rezistență și civilizație umană.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin mediatizarea elaborărilor teoretice privind Pedagogia toleranței în mediul studenților pedagogi în procesul de pregătire inițială și al cadrelor didactice școlare și în cadrul formării continue prin experimentarea *Strategiei de formare a toleranței pedagogice* în învățământul superior (UPS „I. Creangă” din Chișinău) și în învățământul preuniversitar (liceul nr. 94 „Gh. Ghimpu” din Chișinău, gimnaziul „N. Holban” din s. Scorțeni) în perioada anilor 2011 - 2014.

Aprobarea și validarea rezultatelor științifice este asigurată de prezentarea rezultatelor investigației în monografiile individuale și colective, în note de curs universitar și ghid metodologic, în reviste științifice de specialitate, în cadrul forurilor științifice internaționale și naționale, în analele doctoranzilor, în ședințele catedrei Științe ale educației a U.P.S. „I. Creangă”.

Publicațiile la tema tezei: 13 lucrări științifice – monografii [42], note de curs pentru studenți, masteranzi, doctoranzi [41], ghid metodologic [43], articole în reviste științifice etc. și participări la foruri științifice naționale și internaționale etc.

Volumul și structura tezei include adnotări în limbile română, rusă și engleză, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 246 titluri, 10 anexe.

Concepte-cheie: toleranță, pedagogia toleranței, referențial profesional al cadrelor didactice, toleranță pedagogică a cadrelor didactice (TPCD), educație pentru toleranță.

Lista abrevierilor utilizate: *în limba română* - TPCD - toleranța pedagogică a cadrelor didactice, PCE - Pedagogia culturii emoționale, PT - Pedagogia toleranței, SFTPCD - Strategia formării toleranței pedagogice a cadrelor didactice; *în limba rusă:* ПТУ - педагогическая толерантность учителей, ПЭК - Педагогика эмоциональной культуры, ПТ - Педагогика толерантности, СФПТВТУ - Стратегия формирования педагогической толерантности для воспитания толерантности учеников; *în limba engleză:* TPT - teachers' pedagogical tolerance, PEC - Pedagogy of Emotional Culture, PT - Pedagogy of Tolerance, SPTF - Strategy of Pedagogical Tolerance Formation.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este argumentată actualitatea și importanța temei de cercetare, sunt formulate problema cercetării și direcțiile de soluționare, scopul și obiectivele, sunt relevate reperele teoretice ale cercetării și descrise valoarea științifică și praxiologică a cercetării, ce susține teoretic și metodologic noutatea științifică și originalitatea investigației privind formarea toleranței pedagogice a cadrelor didactice.

CAPITOLUL 1. Fundamente epistemologice ale toleranței pedagogice prezintă descrierea conținutului științific al termenului *toleranță*, examinat din multiple puncte de vedere (filosofic, psihologic, pedagogic etc.) prin incursiune în istoria apariției și dezvoltării conceptului în literatura științifică. Conținutul capitolului *include* modele explicative ale toleranței ce elucidează la nivel de componente structurale semnificația conceptului de toleranță pedagogică; prezintă geneza toleranței în perspectiva înțelegerii și dezvoltării arhitecturii socioprofesionale a toleranței pedagogice; *descrie* oportunitățile de formare a cadrelor didactice în vederea educației pentru toleranță, *include* concluzii intermediare și finale ce converg spre ideea despre necesitatea clarificării ariei semantice a toleranței pedagogice necesară pentru eficientizarea prestației pedagogice în spiritul toleranței sociale.

Promovarea culturii toleranței implică precizarea limitelor toleranței prin înțelegerea corectă a toleranței ca responsabilitate, respect și umanism, care previne încălcarea limitelor toleranței ca răbdare și rezistență. Antipod al toleranței - intoleranța, apare în interacțiuni comunicative agresive prin atitudini de

superioritate în raport cu ceilalți și prin încălcarea evidentă sau subtilă a drepturilor și libertăților persoanei, serios impediment în construcția unei societăți tolerante.

Examinarea semnificațiilor atribuite termenului *toleranță* permit a concluziona despre răspândirea unor conotații și în conținutul semantic al conceptului de *toleranță pedagogică*. Precizarea elementelor constitutive ale acestui fenomen a debutat cu studiul modelelor explicative ale toleranței, care elucidează componente valabile și în structura toleranței pedagogice. Capitolul descrie contextul de formare a cadrelor didactice, ce constituie argument teoretico-aplicativ pentru integrarea toleranței pedagogice în sistemul competențelor profesionale necesare cadrelor didactice în vederea educației pentru toleranță în perspectiva edificării culturii sociale.

Toleranța pedagogică crează premise pentru dezvoltarea culturii toleranței în context social care „se instaurează în condițiile respectării principiilor toleranței pedagogice: al responsabilizării școlii în vederea educației pentru toleranță; al atitudinii pozitive în raport cu elevii, principiul educației multiculturale și al creării climatului pozitiv” [49]. Dinamica dezvoltării toleranței pedagogice se explică prin acumularea experiențelor profesionale și a influenței factorilor de mediu profesional ce acționează asupra cadrelor didactice, idee care ne permite să afirmăm că *pregătirea inițială a cadrelor didactice este perioada favorabilă pentru dezvoltarea toleranței pedagogice*, acest proces continuând în perioada formării continue. Se conchide, că toleranța pedagogică poate fi interpretată ca o caracteristică integratoare a personalității ce determină valorificarea potențialului individual de a soluționa pozitiv situații problematice de criză pentru recuperarea echilibrului neuropsihologic, pentru neadmiterea confruntărilor și pentru dezvoltarea unui sistem de raporturi sociale constructive cu sine și cu alții. Din aceste rațiuni competențele afective, între care apare și toleranța, întrunite în cultura emoțională, devin imperativ necesare pentru a înțelege specificitatea toleranței pedagogice a cadrelor didactice.

CAPITOLUL 2. Cadrul metodologic al dezvoltării toleranței pedagogice prezintă rezultatele valorificării reperelor teoretice care au condus la elaborarea Modelului teoretic al toleranței pedagogice prin anumite precizări la nivel de structură și conținut specific din perspectiva axiologiei educației și a sistemului de formare a cadrelor didactice.

Debutul cercetării a adus în prim plan *funcțiile toleranței pedagogice* stabilite în literatura științifică (axiologică, de motivare și energizare, reglatorie, de adaptare, de asigurare/păstrare a păcii, de păstrare a culturii, comunicativă, gnoseologică, de monitorizare a proceselor de cunoaștere, de dezvoltare, de pronosticare și preventivă, de evaluare, de orientare socială,

integratoare care au facilitat definirea comportamentelor tolerante ale cadrelor didactice în termeni de atitudini, capacități și cunoștințe) care au facilitat definirea toleranței pedagogice.

Toleranța pedagogică este o competență profesională de natură afectivă, exprimată prin stabilitate fiziologică, psihologică și socială la influențe multiple, care prin *îngăduința și acceptarea particularităților individuale ale elevilor, prin rezistența la diferiți factori de influență psihotraumatizantă, de incertitudine, de conflict, de devianță comportamentală, de încălcare a normelor sociale*, creează premise educației pentru toleranță, asigurând echilibrul între păstrarea integrității mentale, învățarea artei de a trăi împreună cu alții diferiții ca și stil de viață, supraviețuire, adaptare și integrare socială.

Toleranța pedagogică este imperativ necesară cadrelor didactice în referențialul profesional pentru a crea premise educației pentru toleranță a elevilor.

Conduita profesorilor poate deveni tolerantă în cazul, în care acestora vor fi formate anumite **atitudini, capacități și cunoștințe**, organizate în plan intern și extern:

(a) atitudini constructive derivate din sistemul de valori individuale și profesionale: convingerea că cineva poate gândi și acționa altfel, acceptarea diferențelor, exprimarea/ dezvoltarea/ recunoașterea libertății, insistență și relevanță în activitatea profesională, autoreglarea volitivă, încrederea în siguranța propriilor poziții, respectarea de sine și de alții, reacționarea adecvată la diferențe de confesiuni religioase, orientarea emoțională pozitivă, maturitatea afectivă, poziționarea morală activă, conștiință și gândire tolerantă, autoactualizarea personalității.

(b) ansamblul capacităților: de a evita confruntările, a preveni și a soluționa conflictele, de a stabili și întreține comunitate cu elevii/coleții care exprimă alte opinii, de a demonstra flexibilitate la incertitudini, riscuri și stres, de a susține punctul de vedere a altora, de a învinge egocentrismul, de a comunica cu oameni/elevi/părinți cu viziuni distincte, de a evalua rațional și îngăduitor dificultăților, de a echilibra compromisul cu securitatea personală, de a suporta inconveniențele și a ierta influențele nedorite, de a exprima deschidere pentru interacțiuni comunicative bazate pe înțelegere, de a concura cu persoane de alte opinii, de a diminua reacțiile negative și conflictogene la factorii nefavorabili din mediul profesional, de a reduce sensibilitatea/reacțiile la influența factorilor nefavorabili din mediul profesional, de a accepta alte modele de conduită și valori, de a accepta niveluri insuficiente de educație, de a acționa consecvent în condiții dificile, de a inhiba/suprima agresivitatea, de a

exterioriza activismul profesional și sociabilitate, de a reacționa pozitiv și a tutela educației, de a reflecta asupra experiențelor, de a simpatiza, ascultând și auzind educații, de a rezista dificultăților profesionale prin menținerea gradului de adaptare socială, de a evalua adecvat situațiile pedagogice pentru a anticipa reacțiile interlocutorilor, de a lua decizii constructive în circumstanțe imprevizibile, de a recunoaște situațiile pedagogice cu caracter problematic, de a conviețui cu oameni de o altă mentalitate și stil existențial, **capacități ce permit** evaluarea obiectivă a situațiilor educaționale, formularea deciziilor adecvate pentru anticiparea conflictelor, pentru a rezista tensiunilor profesionale și a menține gradul optim de adaptare socială;

Figura 1. conține reprezentarea grafică a definiției TPCD concretizată la nivel de structură și conținut în Modelul teoretic al toleranței pedagogice.

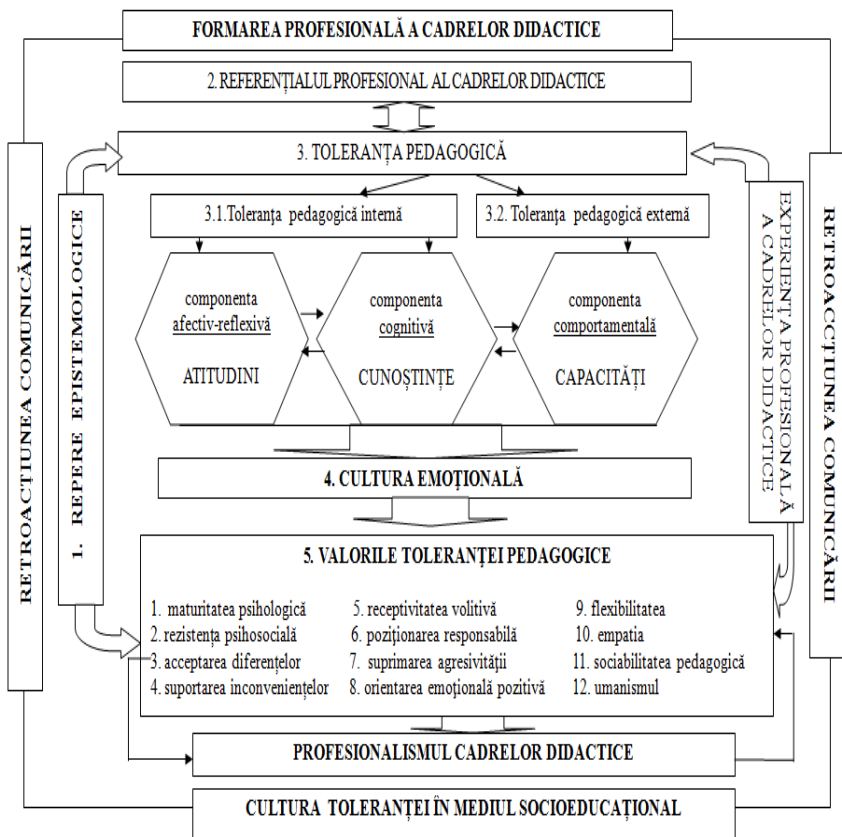

Fig.1. Modelul teoretic al toleranței pedagogice

Capitolul 2 conține **criteriile de evaluare, indicatorii și descriptorii toleranței pedagogice, elaborate de noi** pentru descrierea comportamentului deontologic al cadrelor didactice (Tab. 1).

Tabelul 1.

Criteriile de evaluare indicatorii și descriptorii toleranței pedagogice

Criterii de evaluare a toleranței pedagogice	Indicatorii toleranței pedagogice
<ul style="list-style-type: none"> • maturitatea psihopedagogică, • rezistența psihosocială în mediul educațional, • acceptarea respectuoasă a diferențelor de mentalitate și stil comportamental, • suportarea inconveniențelor profesionale, • receptivitatea volitivă în situații dificile, • poziționarea responsabilă în raport cu educații, • suprimarea explicită a agresivității, • orientarea emoțională pozitivă, • flexibilitatea în condiții de stres, • empatia în comunicare, • sociabilitatea pedagogică, • consecvența umanismului, • compasiunea, • abordarea critică a propriului comportament. 	<ul style="list-style-type: none"> • exprimă echilibru emoțional, • inhibă agresivitatea, • etalarea prezenței calme și echilibrate, • demonstrează rezistență la tensiunile și dificultățile vieții profesionale, • inhibă impulsurile conflictogene, • înfruntă realitățile profesionale dificile prin acceptarea diferențelor, • reflectă dispoziție comunicativă, • prezintă flexibilitate comportamentală, • aplică strategii de soluționare a problemelor în condiții de stres ocupațional, • etalează responsabilitate continuă, • se adaptează ușor la contextul profesional.

Evaluarea curriculumului prin produs este forma evaluării acestuia ce privește aprecierea calității documentelor curriculare: *programa, ghiduri, materiale auxiliare* în planul contribuției la formarea TPCD. Analiza programelor de studiu ale UPS „I. Creangă” a avut ca scop identificarea cursurilor universitare, a finalităților de studiu și a competențelor ce crează oportunități pentru valorizarea conținuturilor privind dezvoltarea TPCD în procesul pregătirii inițiale a cadrelor didactice. Programele de studiu avansează implicit în standardele de formare profesională comportamente specifice TPCD. Constatăm, faptul că în programele de studiu nu se atestă un curs de *Pedagogie a toleranței* cu statut obligatoriu.

În concluzie, examinarea curriculumului pedagogic universitar permite afirmația, că toleranța pedagogică este insuficient formată în procesul pregătirii inițiale a cadrelor didactice, întrucât se propun conținuturi curriculare doar implicit, în același timp, cadrele didactice universitare promovând prin conduita sa deontologică valorile culturii toleranței. În această ordine de idei, S. Cristea (2010) subliniază, că, „deși insuficient fundamentată teoretic și dezvoltată în plan experiențial, **educația pentru toleranță** constituie o dimensiune specifică noilor conținuturi pedagogice, lansate de UNESCO ca răspunsuri la problematica lumii contemporane, cu genericul *noile educații*, angajată la nivelul educației pentru democrație și drepturile omului ce apare ca unul dintre obiectivele generale ale educației internaționale” [10].

Studiul determinărilor sociale ale educației pentru toleranță în lumea contemporană a condus la ideea despre necesitatea întemeierii științifice a conceptului pedagogic de educație pentru toleranță. Conceptualizarea educației pentru toleranță prin formularea unor valori specifice a permis elaborarea finalităților de studiu, a conținutului și a strategiilor educative orientate spre amplificarea culturii toleranței în mediul educațional.

Conceptul pedagogic al educației pentru toleranță constituie o nouă dimensiune a educației, care prin obiective, conținuturi și strategii specifice asigură dezvoltarea valorilor toleranței (acceptarea diversității, empatia, rezistența la critici, înțelepciunea interacțiunii etc.) în perspectiva edificării culturii toleranței sociale. Obiectivul general al educației pentru toleranță, anunțat pe plan global, este „*recunoașterea și respectarea demnității umane*” [27, p. 19], **obiectivul general al educației pentru toleranță**, în viziunea noastră, constituie dezvoltarea capacității de a accepta diversitatea și de a se implica activ în viața socială.

Scopul educației pentru toleranță este formarea conștiinței tolerante și a culturii toleranței, exprimată în valorile toleranței, prin competențe afective ce reflectă cultura socială și nivelul de educație al persoanei (Fig.2.2).

Obiectivele specifice ale educației pentru toleranță vizează formarea anumitor atitudini, capacități și cunoștințe:

- să explice semnificația toleranței și să cunoască componentele toleranței,
- să argumenteze necesitatea comunicării tolerante,
- să explice fenomene de intoleranță psihosocială,
- să diferențieze valorile de nonvalori pentru a accepta diversitatea axiologică,
- să comunice empatic,
- să dovedească rezistență în situații de conflict intrapersonal și social,
- să elaboreze principii și reguli de comunicare în spiritul culturii toleranței,

- să evalueze nivelul toleranței în termeni de criterii, indicatori și descriptori,
- să demonstreze competențe afective [43, p. 46].

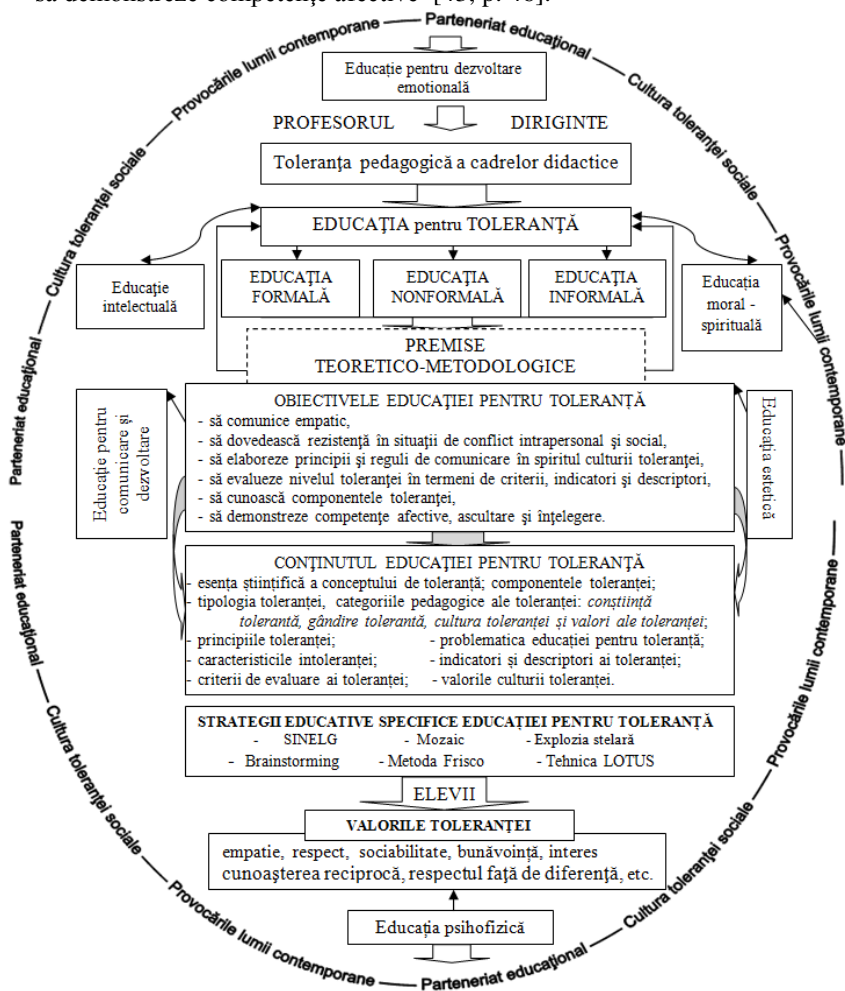

Fig. 2. Conceptul pedagogic de educație pentru toleranță

În baza conceptului de educație pentru toleranță, fundamentat de principiile educației pentru toleranță: *al poziționării sociale responsabile și individualizării biosinergetice, al creării valorilor culturii toleranței în dialogul culturilor, al gândirii tolerante și a activismului social, principiul creării mediului tolerant și al reflecției*, propunem **sugestii metodologice autorilor de curricula și profesorii școlari** prin care contribuim la dezvoltarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea educație pentru toleranță.

Valorile educației pentru toleranță pot fi integrate în curricula educației școlare prin eforturi de continuă dezvoltare profesională a cadrelor didactice pentru ca această dimensiune a educației să nu devină sursă de posibile dificultăți pentru educatori, să nu facă obiectul unor variate interpretări în comunitatea școlară. Educația pentru toleranță reprezintă capacitatea de a accepta diversitatea culturală, lingvistică, etnografică, nutrițională etc., în sens social, însă, nu presupune acceptarea nonvalorii, a fanatismului și a agresivității [10, p. 54].

Ideea dezvoltării curriculare a apărut ca urmare a analizei curriculumului la dirigenție care a condus la constatarea privind insuficiența finalităților, conținuturilor și strategiilor proiectate/recomandate în actualul *Curriculum* cu referire la educația pentru toleranță.

În acest scop propunem completarea, adăugarea anumitor obiective, conținuturi și strategii specifice educației pentru toleranță. Orientăm acțiunile de dezvoltare curriculară spre **modernizarea activității educaționale în planul educației pentru toleranță** prin: **(a)** completarea obiectivelor-cadru; **(b)** renovarea conținuturilor educației pentru toleranță; **(c)** propunerea strategiilor activității educative; **(d)** optimizarea strategiilor educației pentru toleranță; **(e)** formularea criteriilor de evaluare a toleranței.

În sens social, toleranța nu presupune, însă acceptarea nonvalorii și agresivității etc. Conduita tolerantă în comunicare este condiționată de prezența în conștiința umană a unor predispoziții native pentru o comunicare tolerantă [10, p. 68]. Oportunitatea și necesitatea educației pentru toleranță apare pe fondul tensiunilor sociale determinate de fenomene de discriminare, violență, agresivitate, intoleranță, ce impun eforturi de raționalizare a experiențelor de rezistență la influențele acestora.

Analizând obiectivele-cadru pentru preadolescenți (cl.V-VIII), constatăm premise metodologice ale educației pentru toleranță, proiectate de concepții de curriculum ce permit proiectarea valorilor toleranței.

Tabelul 2.

Valorile educației pentru toleranță propuse în conformitate cu obiectivele-cadru (cl. V-VIII)

Obiective-cadru	Valorile educației pentru toleranță
I. Formarea conceptului de sine	<ul style="list-style-type: none"> • gândirea tolerantă • conștiință tolerantă
II. Formarea trebuințelor de autorealizare	<ul style="list-style-type: none"> • respectul de sine/de alții • autoafirmare și cooperare

Obiective-cadru	Valorile educației pentru toleranță
III. Formarea abilităților de automanagement	<ul style="list-style-type: none"> managementul atitudinilor tolerante, gestionarea relațiilor și a stresului prin comunicare toleranță
IV. Dezvoltarea culturii comportamentale	<ul style="list-style-type: none"> cultura toleranței bazată pe principii etice și morale.

Obiectivele de referință corespunzătoare obiectivelor-cadru formulate în *Curriculum* nu orientează explicit, ci doar implicit, deci insuficient activitatea educativă spre dezvoltarea valorilor toleranței. Tabelul 3 include obiectivele de referință recomandate pentru integrarea valorilor toleranței în conștiința și conduita educaților.

Tabelul 3.

Obiective de referință recomandate în vederea educației pentru toleranță
(cl. V-III)

Obiective de referință	Obiective-cadru
<ul style="list-style-type: none"> să exprime atitudini tolerante 	I. Formarea conceptului de sine
<ul style="list-style-type: none"> să-și formuleze motive pentru a accepta diferențe culturale 	II. Formarea trebuințelor de autorealizare personală
<ul style="list-style-type: none"> să demonstreze autodisciplinare emoțională pentru inhibiția impulsurilor de intoleranță în limite adecvate 	III. Formarea abilităților de automanagement
<ul style="list-style-type: none"> să evalueze cultura toleranței proprii și a altora 	IV. Dezvoltarea culturii comportamentale

CAPITOLUL 3. Praxiologia formării toleranței pedagogice a cadrelor didactice în perspectiva educației pentru toleranță include descrierea design-ului cercetării experimentale al toleranței pedagogice a cadrelor didactice în procesul pregătirii profesionale inițiale și a formării continue a profesorilor școlari pentru implementarea conceptului pedagogic de educație pentru toleranță în învățământul preuniversitar. Conținutul capitolului prezintă praxiologia valorificării metodologice a elaborărilor conceptuale (*Modelul teoretic al toleranței pedagogice* și *Conceptul educație pentru toleranță*) proiectate ca rezultat al studierii preceptelor teoretice și implementate în Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă” din Chișinău și în instituții de învățământ preuniversitar. Rezultatele cercetării

experimentale și statistice scot în evidență valori medii comparate sporite, ce confirmă eficiența *Strategiei de formare a toleranței pedagogice în scopul educației pentru toleranță*, constituind reale efecte ale acțiunilor experimentale de construcție și dezvoltare a curriculumului pedagogic universitar, de pregătire profesională a studenților pedagogi în planul toleranței pedagogice, de dezvoltare profesională continuă a cadrelor didactice orientate spre crearea culturii toleranței.

Experimentul pedagogic a fost desfășurat în Universitatea Pedagogică de Stat „I. Creangă” din Chișinău, Facultatea Pedagogie, acțiunile experimentale fiind realizate pe parcursul anilor 2011-2014 pe un eșantion total de 208 subiecți constituit din: studenți (30), EE și studenți (30), EC de la facultatea Pedagogie, specialitatea Pedagogie și limba engleză, anul I, II, specialitatea Pedagogie socială, anul I, II; 40 profesori școlari (diriginți) din gimnaziul „N. Holban” din s. Scorțeni și din liceul „Gh. Ghimpu” din Chișinău; 108 elevi din gimnaziul „N. Holban” din s. Scorțeni și din liceul nr. 94 „Gh. Ghimpu” din Chișinău.

Metodologia cercetării toleranței pedagogice este reprezentată de testul de autoevaluare a toleranței pedagogice, grila de observație/evaluare a toleranței pedagogice, chestionarul de evaluare a reprezentărilor profesorilor despre educația pentru toleranță și ancheta de apreciere a reprezentărilor elevilor despre toleranță.

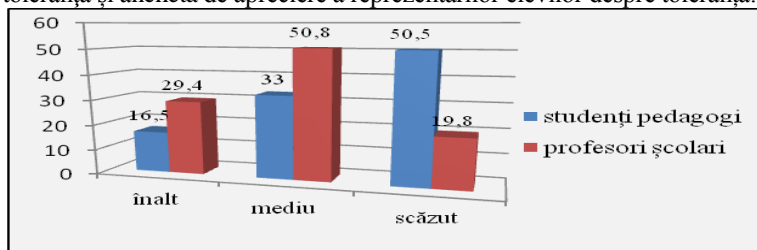

Fig. 3. Nivelul toleranței pedagogice a studenților și a profesorilor școlari (%) (eșantion general)

Profesorii școlari, deși sunt mai bine formați decât studenții care în planul toleranței pedagogice înregistrează doar 16,5 % pentru nivelul înalt, 33,0 % pentru nivelul mediu și 50,5% pentru nivelul scăzut, profesorii, totuși, la fel ca și studenții, demonstrează încă nivel insuficient de formare a toleranței pedagogice. Caracteristicile identificate în conduita grupurilor experimentale prin aplicarea pe EE a testului de autoevaluare a TP denotă dezvoltarea nesatisfăcătoare atât a toleranței pedagogice interne exprimate prin *imaturitate psihologică, rezistență psihosocială scăzută și acceptarea sporadică a diferențelor de mentalitate și stil comportamental*, cât și a toleranței pedagogice externe reflectată în *suprimarea nepermanentă a agresivității, orientarea emoțională schimbătoare și minimă flexibilitate a conduitei*.

Din aplicarea *chestionarului de evaluare a reprezentărilor profesorilor despre educația pentru toleranță*, alcătuit din 5 întrebări, cu scopul stabilirii semnificației conceptului *educație pentru toleranță* au rezultat următoarele

convingeri profesionale ale cadrele didactice școlare: *toleranța este respectul, acceptarea și aprecierea diversității culturilor lumii, compasiune, îngăduința, răbdarea și acceptare, indulgență, atitudine binevoitoare, reacții la intoleranța, bunul simț, armonie, receptivitate, respectarea libertății elevilor, simțul respectului reciproc, respectarea deciziilor altora, acceptarea diferențelor, toleranța la părerea elevilor*. Profesorii afirmă că „*în cadrul curriculumului la dirigenție pentru liceu sunt puține teme de educație pentru toleranță, îndeosebi pentru preadolescenți*”, „*temele trebuie regândite în permanență pentru a exclude indiferența și egoismul*”, „*ar fi bine de revizuit curriculumul la dirigenție și de adaptat teme conform vârstei elevilor*”, deoarece „*consider că temele propuse de curriculum nu sunt suficiente și nu sunt bine proiectate prin strategiile specifice educației pentru toleranță*” etc.

Întrebarea 3. *Formulați 2 teme de educație pentru toleranță în învățământul gimnazial adresată profesorilor școlari a provocat o intensă animație și a eforturi de a formula teme*. De exemplu „*Combaterea comportamentului răutăcios*”; „*Consecințele intoleranței*”; „*Toleranță și atitudine pozitivă față de colegi și cei care ne înconjoară*”; „*Intoleranța*”; „*Lipsa toleranței (egoismul) este sursa tuturor relelor*” etc. Situația concretă din mediul școlar ne-a creat impresia că profesorii diriginți sunt vulnerabili în fața multor probleme de intoleranță care se înregistrează în comunitatea de elevi. Reprezentările profesorilor ne-au arătat, de fapt, asupra căror aspecte trebuie să ne concentrăm în activitatea noastră de dezvoltare curriculară a programei pentru diriginți.

La întrebarea 5. *Argumentați necesitatea educației pentru toleranță în școală* profesorii au formulat mai multe argumente: „*este nevoie de educația pentru toleranță în școală pentru a schimba calitatea relațiilor între elev-elev; elev-profesor, elev-părinte, părinte-școală*”; „*este necesară pentru formarea stilului pozitiv de viață și a unei societăți armonioase*”; „*pentru a educa generații îngăduitoare*”; „*pentru a evita riscurile de progresare a violenței în societate*”; „*pentru a crește o generație mai bună, mai umană și mai respectuoasă*”.

Aplicarea instrumentelor de cercetare a relevat rezultate diferite pentru studenți și profesori la proba de autoevaluare a toleranței pedagogice individuale. Toleranța pedagogică internă a studenților este mult mai scăzută ca la profesorii școlari, fapt care subliniază insuficiența dezvoltării competențelor afective și a culturii emoționale. Neânsemnat diferit este nivelul de formare a valorilor toleranței externe a studenților pedagogi: *orientarea emoțională pozitivă, flexibilitatea, empatia, sociabilitatea pedagogică, umanismul*, se observă că *suprimarea agresivității* constituie valoarea cu cel mai scăzut nivel de formare. Spre deosebire de studenții pedagogi, profesorii școlari au demonstrat cel mai scăzut nivel de dezvoltare a toleranței externe la valoarea *orientarea emoțională pozitivă*, însă, în comparație cu studenții totuși reușesc mai bine să exprime toleranță pedagogică externă în conduita sa deontologică. Intenția de a dezvolta toleranța pedagogică a cadrelor didactice pentru promovarea în mediul

educațional a culturii toleranței a determinat conceperea Strategiei formării toleranței pedagogice a cadrelor didactice în scopul educației pentru toleranță a elevilor (SFTPCD) ilustrată în figura 4.

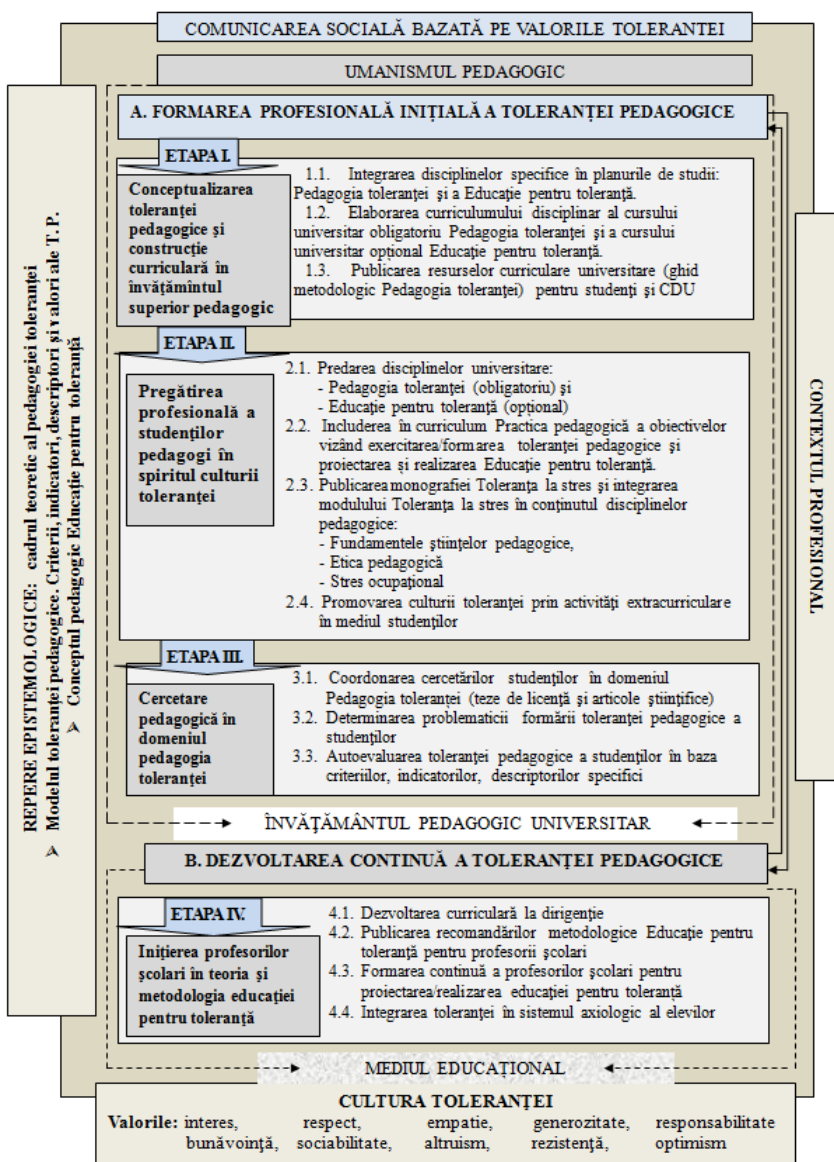

Fig. 4. Strategia dezvoltării toleranței pedagogice cadrelor didactice

Programul de formare experimentală, conceput pentru formarea inițială și continuă a cadrelor didactice, a fost proiectat în cadrul Strategiei formării toleranței pedagogice a cadrelor didactice în scopul educației pentru toleranță a elevilor (SFTPCD) și a fost elaborat luând în considerație ideile sintetizate din analiza literaturii de domeniu pe problema clarificării semnificației conceptului de toleranță pedagogică, a experiențelor de formare a acestuia și a datelor experimentale colectate la etapa de constatare.

Cadrul teoretic și metodologic al cercetării în domeniul pedagogiei toleranței ne conduce la concluzia, că arhitectura societății contemporane, bazate pe valorile toleranței, se poate constitui, în primul rând, pe temeiul dezvoltării toleranței pedagogice și a profesionalismului cadrelor didactice, marcat de înalt umanism pedagogic în scopul educației pentru toleranță a elevilor și a amplificării culturii sociale, a consolidării stilului educațional orientat spre promovarea culturii toleranței în mediul educațional.

Tabelul 4.

Diferențe statistice semnificative privind nivelurile toleranței pedagogice a profesorilor școlari

Variabile ale cercetării	Mean		t	Sig, p
	EE const	EE valid		
1. maturitatea psihologică	22,00	24,00	- 1,45	0,163
2. rezistența psihosocială	19,50	22,50	- 2,85	0,010
3. acceptarea diferențelor	19,50	24,50	- 4,35	0,001
4. suportarea inconvenientelor	19,00	24,00	- 2,70	0,014
5. receptivitatea volitivă	19,00	22,00	- 1,83	0,083
6. poziționarea responsabilă	20,50	23,00	- 1,31	0,204
7. suprimarea agresivității	21,00	25,00	- 2,99	0,008
8. orientarea emoțională pozitivă	19,00	22,50	- 3,19	0,005
9. flexibilitatea	17,00	25,00	- 4,29	0,001
10. empatia	19,00	24,50	- 2,77	0,012
11. sociabilitatea pedagogică	20,00	25,00	- 2,93	0,008
12. umanismul	20,00	25,00	- 2,70	0,014

Acțiunile desfășurate în cadrul seminariilor au sensibilizat profesorii școlari la fenomenele de intoleranță ale procesului educațional și învățarea strategiilor de creare a climatului favorabil educației școlare; crearea condițiilor pentru conștientizarea problemelor profesionale, contribuind la prevenirea situațiilor ce amenință sănătatea mintală a agenților educației, iar materialele difuzate profesorilor și diriginților școlari au stimulat proiectarea activităților educative la tematica vizată.

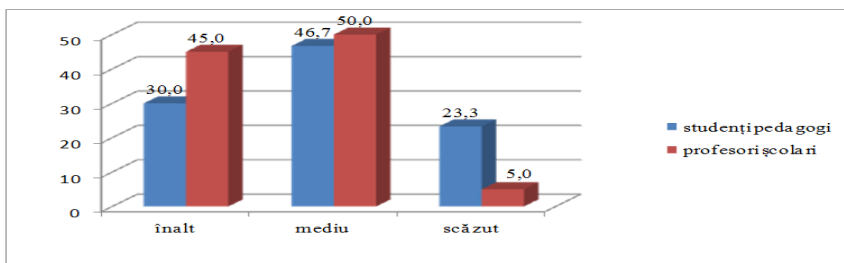

Fig. 5. Valori comparate privind nivelurile toleranței pedagogice a studenților și a profesorilor școlari (grila de evaluare, validare EE)

Propunem în continuare **desrierea calitativă a nivelurilor toleranței pedagogice a cadrelor didactice:**

Nivelul înalt al TPCD se exprimă prin următoarele caracteristici: stabilitate psihologică și echilibru emoțional, conștientizarea profundă a impactului conduitei deontologice bazate pe valorile culturii toleranței, tendință de perfecționare a comportamentului deontologic, interes pentru integrarea valorilor culturii toleranței în conduita profesională, insistență în activitatea profesională, reacționarea adecvată, acceptarea necondiționată, înțelepciune în interacțiuni, interpretarea experiențelor de intoleranță, evaluarea obiectivă a toleranței individuale, stil cooperant, tact pedagogic și valorizarea principiilor deontologice constructive.

Nivelul mediu al TPCD se manifestă prin: valorificarea insuficientă în discursul pedagogic al limbajului specific Pedagogiei toleranței, interpretarea fenomenelor de toleranță/intoleranță în termeni specifici, interes pentru integrarea valorilor culturii toleranței în conduita profesională, diminuarea reacțiilor emoționale negative, autoreglarea volitivă, tendință accentuată de respect pentru alții.

Nivelul scăzut al TPCD se observă prin: cunoștințe modeste în domeniul Pedagogiei toleranței, reprezentări imprecise despre originea intoleranței, exprimarea libertății personale în detrimentul celorlalți, neîncredere în sine, evitarea contactelor comunicative intense cu elevii, rezistență scăzută la stresul generat de diferență, comunicare nonempatică, pertinență scăzută în argumentarea propriilor opinii.

Experimentul pedagogic în care au fost realizate obiectivele cercetării a confirmat **ipoteza cercetării:** formarea toleranței pedagogice a cadrelor didactice poate fi eficientizată dacă: vor fi stabilite fundamentele epistemologice ale toleranței pedagogice; va fi elaborat Modelul teoretic al toleranței pedagogice; vor fi elaborate/formulate criteriile, indicatorii, descriptorii și valorile toleranței pedagogice; se va contribui la dezvoltarea curriculumului pedagogic universitar prin integrarea disciplinelor specifice pedagogiei toleranței; va fi conceptualizată educația pentru toleranță și dezvoltat curriculumul la dirigenție pe dimensiunea vizată; va fi validată experimental Strategia formării toleranței pedagogice. Spiritul toleranței promovat în contextul profesional prin intermediul conduitei deontologice tolerante ale cadrelor didactice provoacă învățarea modelelor de comunicare bazate pe valorile toleranței și ale culturii.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

1. Evoluția actuală a societății contemporane se caracterizează prin tendințe de globalizare, informatizare, pe de o parte și prin aprofundarea continuă a crizei spirituale de dezintegrare morală a personalității umane, pe de altă parte, specialiștii în domeniul educației subliniind, că *ființa umană este demnă de respect, spirituală și perfectibilă din punct de vedere moral*". Orientările valorice ale tinerei generații oscilează între *consumul excesiv de valori și nevoia de a produce valori*, posibilă doar în contextul unității prin diversitate pentru a atinge valorile culturii toleranței, evocate prin orientare spre transcendență și interacțiuni productive/constructive în condițiile pluralismului codurilor de existență umană. Din aceste rațiuni politicile europene promovează astăzi intens valorile toleranței favorabile integrării, diversității și dialogului intercultural și interconfesional, purtat de cei care prețuiesc înțelepciunea ca și principiu uman, pe care se construiesc fundamentele civilizațiilor și valorile umane, toleranța fiind limba de edificare și transmitere a culturii într-o conjunctură de multiculturalitate, în plan european și de interculturalitate, în plan național.

2. Reieșind din specificul filosofic al dezbaterii științifice asupra fenomenului studiat, menționăm caracterul inter- și transdisciplinar al toleranței și *subliniem* că literatura științifică prezintă multiple perspective de examinare a acesteia: (a) abordare psihologică ce interpretează toleranța ca necesitate umană; (b) abordare axiologică care tratează toleranța ca valoare, (c) abordare filosofică ce elucidează toleranța ca stil existențial; (d) abordare pedagogică prin care toleranța se definește ca ideal educațional; (e) abordare sociologică ce privește toleranța ca normă socioculturală; (f) abordare umanistă ce interpretează toleranța ca principiu al conviețuirii sociale, care indică asupra necesității de a prevedea în structura toleranței pedagogice elemente structurale ale competenței ce ar putea asigura cadrelor didactice abordarea competență a situațiilor pedagogice atipice și tensionante ale vieții școlare, deoarece comunicarea are loc în diferite contexte comunicative. Concepția constructivistă pune în valoare perspectiva personală de abordare a mediului socioeducațional ca și context prioritar de examinare a toleranței pedagogice.

3. Educația universitară din R. Moldova își construiește traseul de formare a cadrelor didactice în baza Codului educației (2014), fundamentat pe un sistem de idei inovatoare, derivate din paradigma umanistă. Reieșind din acestea, relevante devin acțiunile de dezvoltare și construcție

curriculară în planul promovării culturii toleranței în sensul unității prin diversitate, a pluralității vizualizării realității, a diversității și a diferenței. În acest context, clarificarea esenței teoretice a toleranței pedagogice și integrarea acestui conținut în curriculumul de formare a cadrelor didactice devine în cercetare un obiectiv fundamental. Prestatorii de servicii educaționale universitare dezvoltă un mediu bazat pe valorile culturii superioare în care fenomenul toleranței capătă noi conotații și își amplifică actualitatea prin valoarea sa aplicativă, deoarece cunoașterea insuficientă sau ignorarea valorilor toleranței crează disconfort psihosocial subminând tendința de democratizare a societății, care se înregistrează atât pe plan național, cât și în context mondial.

4. S-au adus dovezi științifice pentru ideea că una din tendințele majore în domeniul Pedagogia toleranței este avansarea la nivel de structură și conținut științific a modelelor toleranței, în general, și a toleranței pedagogice, în special, care facilitează utilizarea competență a sintagmelor științifice derivate din conceptul *toleranță* și sporește calitatea înțelegerii necesității de educație pentru toleranță în mediul socioeducațional. Urmând acest discurs științific în cercetarea noastră ***a fost definită toleranța pedagogică*** ca și competență profesională integratoare a cadrelor didactice manifestată în comportamentul deontologic prin stabilitatea psihologică și socială la influența psihotraumatizantă a factorilor mediului socioprofesional (de incertitudine și conflict, de devianță comportamentală și de încălcare a normelor sociale) prin acceptarea diferențelor, comunicare nonconflictuală, rezistență psihofiziologică și integritate mintală, adaptabilitate și integrare profesională optimă, care determină potențialul acestora de a interacționa activ și pozitiv în situații problematice de criză pentru recuperarea echilibrului neuropsihologic, pentru neadmiterea confruntărilor și pentru dezvoltarea unui sistem de raporturi sociale constructive cu sine și cu alții, creând astfel premise educației pentru toleranță a elevilor.

5. Prin urmare, s-a conchis, de asemenea, că fenomenele pedagogice de intoleranță, pot fi identificate și neutralizate prin aplicarea unui instrumentar de evaluare a conduitei comunicative și din aceste considerente ***au fost formulate criteriile de evaluare, indicatorii și descriptorii toleranței pedagogice și au fost identificate principiile promovării culturii toleranței*** în mediul educațional. În acord cu rezultatele cercetării, pentru a forma și descrie comportamentul tolerant ***au fost formulate valorile TPCD.***

6. În perspectiva asigurării calității procesului de implementare a demersului investigațional teoretic **a fost elaborată și validată experimental Strategia formării toleranței pedagogice a cadrelor didactice în scopul educației pentru toleranță a elevilor** (SFTPCD) ce vizează anumite etape: (1.) construcție și dezvoltare a curriculumului pedagogic universitar și integrarea rezultatelor conceptualizării teoretice prin includerea în planurile de studii a disciplinelor specifice pedagogiei toleranței, prin elaborarea de resurse curriculare universitare la disciplinele *Pedagogia toleranței și Educația pentru toleranță*; (2) pregătire profesională a studenților pedagogi în spiritul culturii toleranței în procesul de formare inițială, (3) cercetare pedagogică în domeniul Pedagogia toleranței în cadrul articolelor științifice ale studenților și a tezelor de licență; (4) inițierea profesorilor școlari în teoria și metodologia educației pentru toleranță care a avut ca efect dezvoltarea reprezentărilor despre toleranță a elevilor. Aplicarea etapizată a strategiei vizate s-a produs în contextul promovării în mediul profesional al ideilor despre umanismul pedagogic și despre cultura toleranței.

7. Ca rezultat al demersului de identificare a reprezentărilor profesorilor școlari despre educația pentru toleranță **a fost elaborat și fundamentat științific Conceptul pedagogic de educație pentru toleranță și au fost propuse recomandări metodologice** la nivelul unor finalități și conținuturi specifice *educației pentru toleranță* destinate preadolescenților, contribuind astfel la dezvoltarea curriculumului de dirigenție. În același cadru de referință, s-a determinat interesul cadrelor didactice școlare de a opera cu elaborările noastre științifice (anterior nominalizate) în activitatea sa profesională pentru a proiecta și realiza activități educative pe dimensiunea educației pentru toleranță.

Problema științifică soluționată în cercetare constituie: dezvoltarea curriculumului de formare a cadrelor didactice prin integrarea toleranței pedagogice în referențialul profesional al cadrelor didactice în scopul creării premiselor educației pentru toleranță a elevilor; renovarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea educație pentru toleranță; elaborarea instrumentelor de evaluare a toleranței pedagogice în plan axiologic și elaborarea metodologiei de formare a toleranței pedagogice reprezentate de strategia descrisă, în perspectiva sporirii culturii toleranței în mediul educațional.

8. În acest context al analizei conștientizăm faptul, că prin cercetarea realizată nu am epuizat sistemul problemelor ce vizează formarea toleranței pedagogice și admitem că au rămas aspecte mai puțin clarificate în cercetare, creând astfel, perspective ale cercetării fenomenului vizat pentru studiul diferitor tehnologii educaționale valabile în formarea pe anumite dimensiuni ale toleranței pedagogice în sistemul de învățământ superior.

În intenția de a rezuma concluziile cercetării formulăm anumite **recomandări metodologice** pentru cercetări ulterioare (acestea constituind dezvoltarea sugestiilor descrise în 2.3.1. *Dezvoltarea curriculumului la dirigenție*):

(a) **pentru studenții pedagogi**

- interiorizarea și experimentarea valorilor toleranței pedagogice în cadrul practicii profesionale,

- cercetarea pluriaspectuală a toleranței în variate contexte sociale.

(b) **pentru cadrele didactice școlare (CDS):**

- promovarea valorilor culturii toleranței prin educația pentru toleranță a elevilor în perspectiva consolidării acestor valori în cultura socială;

- monitorizarea și evaluarea impactului educației pentru toleranță de către cadrele didactice,

- adoptarea strategiilor de comunicare tolerantă și implementarea obiectivelor educației pentru toleranță prin parteneriat educațional valorificând resursele educației nonformale și informale,

- formarea unei comisii pentru promovarea educației pentru toleranță în învățământ, evaluarea calității formării continue în acest sens,

- crearea relațiilor pozitive în interacțiunea educațională ce va favoriza dezvoltarea persoanei și a relațiilor constructive în grup pentru a respecta sentimentul propriei identități a elevilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrițchi V. Fundamente teoretice și metodologice ale managementului resurselor umane în învățământul preuniversitar. Teză de dr.hab. în pedagogie, Chișinău, 2012. 333 p.
2. Badea E. Flexibilitatea mintală. București: EDP, R.A., 1998. 205 p.
3. Cadrul Național al Calificărilor pentru învățământul universitar. Disponibil <http://edu.gov.md/ro/cadrul-na-ional-al-calificarilor/> (vizitat 12.01.2015)
4. Cara A., Guțu Vl. Standarde de formare continuă a cadrelor didactice din învățământul secundar general. Chișinău: Cartier, 2007. 88 p.
5. Cojocaru-Borozan M., Zagaievschi C., Stratan N. Pedagogia culturii emoționale. Chișinău: Tipografia UPS „I. Creangă”, 2014. 200 p.
6. Cojocaru-Borozan M. Teoria culturii emoționale. Chișinău: Tip. UPSC. 2010.239 p.

7. Cozma G. Toleranță și intoleranță în mediul școlar. În: Toleranța-cheia ce deschide calea spre o lume nouă, a unității prin diversitate. Simpozion internațional. Iași: Ed. Spiru Hret, 2011. p. 137.
8. Cramarencu C. Toleranță - Comunicare - Relaționare. Sibiu: 2010. 160 p.
9. Cristea S. Dicționar de pedagogie. București 2000. p. 32.
10. Cristea S. Educația pentru toleranță. În: Didactica Pro... 2004 № 4(26) p. 66-68
11. Cristea S. Fundamentele pedagogiei. Iași: Polirom, 2010. 400 p.
12. Cucuș C. Educația. Iubire, edificare, desăvârșire. Iași: Polirom, 2008. 230 p.
13. Cucuș C. Educația: Experiențe, reflecții, soluții. Iași: Polirom, 2013. 318 p.
14. Curriculum la dirigentie, cl. V-XII (coord. V. Pâslaru). Ch: Lyceum, 2006. 27 p.
15. Cuznețov L. Filosofia practică a familiei. Chișinău: Primex-com SRL, 2013. 328 p.
16. Dictionarul spiritului tolerant: Îndrumar pentru o gândire a mileniului III. Coord.: V. Bîrlădeanu, Mirella Hagiopol, Dan A. Lazarescu, Centrul de Informare și Documentare al Consiliului Europei București. Ed. București: Evenimentul, 1997. 327 p.
17. Iftimie N. Principii și dimensiuni ale dezvoltării curriculumului pedagogic universitar proiectat din perspectiva provocărilor sociale. Teză de doctor în științe pedagogice. Chișinău, 2014. 145 p.
18. Dulamă M-E. Fundamente despre competențe. Teorie și aplicații. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2010. 435 p.
19. Educarea în spiritul toleranței. Materiale de reper în ajutorul cadrelor didactice din învățământul preuniversitar /UNESCO. Chișinău: Gunivas, 2004. 35 p
20. Enăchescu C. Tratat de igienă mintală. Iași: Polirom, 2004. 404 p.
21. Freire P. Pedagogy of Tolerance. Paperback, December 31, 2006.
22. Garștea N., Callo T., Granaci L. Ora de dirigentie. Ghid pentru elevi și profesori. Chișinău: Epigraf S.R.L., 2011. 184 p.
23. Goraș-Postică V. Precepte pentru edificarea unei pedagogii a toleranței. În: Didactica Pro... 2004 № 4 p. 41-43.
24. Grigoraș I. Probleme de etică. Ed. Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1999. 130 p.
25. Guzun M. Toleranța politică și etnică din perspectiva mediatică. Studiu. Chișinău: IMM, 2005. 49 p.
26. Handrabura L. Toleranța ca valoare personală și interpersonală (valorificarea proiectelor didactice) În: Didactica Pro... 2006 № 2-3 p. 76-78.
27. Hadîrcă M. Educația pentru toleranță în cadrul orelor de dirigentie. În: Didactica Pro..., 2004, nr. 3/ 85. p. 55-59
28. Jderu G. Introducere în sociologia emoțiilor. Polirom. 2012. 320 p.
29. Joița E. Metodologia educației. Schimbări de paradigme. Iași: Institutul European, 2010. 288 p.
30. Locke J. Despre toleranță, în Fundamentele gândirii politicii moderne. Iași: Ed. Polirom, 2007. 165 p.

31. Papuc L., Sadovei L., Cojocaru-Borozan M. Inițierea în cariera profesională: pentru studenții pedagogi. Chișinău: UPS „I. Creangă”, 2013. 156 p.
32. Pâslaru VI. Introducere în teoria educației literar-artistice. București: Sigma, 2013. 198 p.
33. Pâslaru VI. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Litera, 2003. 320 p.
34. Silistraru N. Etnopedagogie. Chișinău: CE USM, 2003 269 p.
35. Stan E. Educația pentru toleranță. În: Didactica Pro... № 4, 2004. p. 43-48
36. Șova T., **Balțat L. Toleranța la stres. Chișinău: Tipografia UPS „I. Creangă”, 2014. 97 p.**
37. Thourunde L. La tolérance pédagogique à l'école maternelle. In: Revue française de pédagogie. Volume 119, 1997. p. 39-46.
38. Toes D. Educația pentru toleranță necesară în învățământul primar. În: Revista secolului. București, 2013. p. 18-24
39. Torralba-Roselló Fr. Forum libertas The pedagogy of tolerance. <http://www.sportmagister.com/reportaje>. (vizitat 11.04.13)
40. Tucicov-Bogdan A. Toleranța interetnică, teorie și realitate. În: Revista Psihologia nr.5. 2001. p.9-11.
41. **Țurcan (Balțat) L. Educație pentru toleranță. Sugestii metodologice. Chișinău: Tipogr. „Garamont–Studio”2014. 62 p.**
42. **Țurcan (Balțat) L. Fundamente teoretice și praxiologice ale dezvoltării toleranței pedagogice. Chișinău: UPS„I. Creangă”, 2013. 200 p.**
43. **Țurcan (Balțat) L. Pedagogia toleranței. Ghid metodologic. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2013. 150 p.**
44. Văideanu G. UNESCO 50. București, 1996. 196 p.
45. Viciu D. Activitatea de învățare prin cooperare, expresie a toleranței. În: Toleranța-cheia ce deschide calea spre o lume nouă, a unității prin diversitate. Simpozion internațional. Iași: Ed. Spiru Hret, 2011. p. 96.
46. Voltaire. Tratat despre toleranță. București: Antet Press 2010. 160 p.
47. Декларация о принципах толерантности. Режим доступа: <http://www.un.org/russian/documen/declarat/toleranc.htm> vizitat la 17.08.2014
48. Скрябина О. Педагогические условия формирования коммуникативной толерантности у старшеклассников. Автореф. дисс. канд. пед. наук. Кострома, 2000 35 p.
49. Черствая О. Е. Проблема воспитания толерантности в семейном укладе. Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2011. 357 с.

ADNOTARE

Țurcan (Balțat) Lilia

Formarea toleranței pedagogice a cadrelor didactice,

Teză de doctor în științe pedagogice, Chișinău, 2015

Structura tezei include: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 246 de surse, adnotare (română, engleză, rusă), concepte-cheie în limbile română, engleză, rusă, lista abrevierilor, 143 pagini de text de bază, 50 de tabele, 19 figuri, 10 anexe.

Publicații la tema tezei: 13 lucrări științifice.

Concepte-cheie: toleranță, pedagogia toleranței, referențial profesional al cadrelor didactice, toleranță pedagogică a cadrelor didactice (TPCD), educația pentru toleranță.

Domeniul de studiu reprezintă pedagogia universitară, pedagogia culturii emoționale (PCE), pedagogia toleranței.

Scopul cercetării: formarea toleranței pedagogice a cadrelor didactice în vederea educației pentru toleranță a elevilor. **Obiectivele investigației** vizează: stabilirea fundamentelor epistemologice ale toleranței pedagogice în contextul formării profesionale a cadrelor didactice; elaborarea Modelului teoretic al toleranței pedagogice; formularea criteriilor, indicatorilor, descriptorilor și a valorilor toleranței pedagogice; dezvoltarea curriculumului pedagogic universitar prin integrarea disciplinelor specifice pedagogiei toleranței; conceptualizarea educației pentru toleranță și dezvoltarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea vizată; elaborarea și validarea experimentală a Strategiei formării toleranței pedagogice în scopul educației pentru toleranță a elevilor.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării sunt întemeiate de: elaborarea Modelului teoretic al toleranței pedagogice în contextul referențialului profesional al cadrelor didactice; formularea criteriilor, indicatorilor, descriptorilor și a valorilor toleranței pedagogice; conceptualizarea pedagogică a educației pentru toleranță; elucidarea valorilor culturii toleranței în mediul educațional.

Problema științifică soluționată în cercetare constituie dezvoltarea curriculumului de formare a cadrelor didactice prin integrarea toleranței pedagogice în referențialul profesional al cadrelor didactice în scopul creării premiselor educației pentru toleranță a elevilor; renovarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea educație pentru toleranță; elaborarea instrumentelor de evaluare a toleranței pedagogice în plan axiologic și elaborarea metodologiei de formare a toleranței pedagogice în perspectiva sporirii culturii toleranței în mediul educațional.

Semnificația teoretică a cercetării este confirmată prin: stabilirea fundamentelor epistemologice ale toleranței pedagogice; clarificarea semnificației termenilor specifici pedagogiei toleranței; sistematizarea conținutului ideatic privind toleranța pedagogică și crearea noilor cunoștințe în domeniul Pedagogiei universitare, a Pedagogiei culturii emoționale și a Pedagogiei toleranței.

Valoarea aplicativă a cercetării: contribuirea teoretico-praxiologică la dezvoltarea curriculumului pedagogic universitar prin integrarea disciplinelor specifice pedagogiei toleranței; elucidarea nivelurilor de formare a toleranței pedagogice a cadrelor didactice; dezvoltarea curriculumului la dirigenție pe dimensiunea educație pentru toleranță; elaborarea și validarea experimentală a Strategiei formării toleranței pedagogice ca o condiție principală a educației pentru toleranță a elevilor.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin mediatizarea elaborărilor teoretice și experimentarea Strategiei de formare a toleranței pedagogice a cadrelor didactice în U.P.S. „I. Creangă” din Chișinău și în Liceul teoretic nr. 94 din Chișinău în anii 2011 – 2014.

АННОТАЦИЯ

Цуркан (Балцат) Лилия

Формирование педагогической толерантности учителей

диссертация кандидата педагогических наук, Кишинёв, 2015

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиографию из 246 источников, аннотацию на румынском, русском и английском языках, список аббревиатур, 143 страниц, 50 таблиц, 19 фигур, 10 приложений.

Публикации по теме диссертации: 13 научных работ.

Ключевые понятия: толерантность, педагогика толерантности, педагогическая толерантность, профессиограмма учителей, воспитание толерантности.

Область исследования: Педагогика высшего образования, Педагогика эмоциональной культуры, Педагогика толерантности.

Целью исследования является формирование педагогической толерантности учителей для воспитания толерантности учеников. **Задачи исследования:** определение научных основ педагогической толерантности в контексте профессионального формирования учителей, разработка Теоретической модели педагогической толерантности, разработка критериев, показателей, дескрипторов и ценностей педагогической толерантности, развитие педагогического университетского курикулума посредством внедрения предметов педагогики толерантности, концептуализация воспитания толерантности, разработка и экспериментальная проверка Стратегии формирования педагогической толерантности для воспитания толерантности учеников.

Научная новизна и оригинальность исследования заключается в: разработке Теоретической модели педагогической толерантности в контексте профессиональных стандартов формирования учителей, разработке критериев, показателей и ценностей педагогической толерантности, педагогической концептуализации воспитания толерантности учеников, в описании ценностей культуры толерантности в школьной среде.

Научная проблема, разрешенная в данном исследовании, представлена развитием курикулума педагогического формирования учителей в целях создания предпосылок воспитания толерантности учеников, переосмыслением и развитием школьного курикулума по воспитательной деятельности в плане воспитания толерантности, разработкой методов исследования педагогической толерантности в плане специфических ценностей и внедрением методологии формирования педагогической толерантности в перспективе повышения культуры толерантности в школьной среде.

Теоретическая значимость исследования аргументирована: определением научных основ педагогической толерантности, выявлением научного значения специфических терминов педагогики толерантности, систематизацией научного содержания педагогической толерантности и созданием системы научных знаний в области Педагогики высшего образования, Педагогике эмоциональной культуры и Педагогике толерантности.

Прикладное значение исследования заключается в: теоретическом и практическом развитии педагогического университетского курикулума посредством внедрения специфических предметов по Педагогике толерантности, описании уровней формирования педагогической толерантности учителей, развитии школьного курикулума по воспитательной деятельности в плане воспитания толерантности, разработке и экспериментальной проверки Стратегии формирования педагогической толерантности как главной условия воспитания толерантности учеников.

Внедрение научных результатов исследования производилось посредством медиатизации научных разработок и экспериментирования Стратегии формирования педагогической толерантности в высшем учебном заведении им. *И. Крянгэ*, мун. Кишинёв и в теоретический лицей N. 94 из Кишинёва с 2011 по 2014 год.

ANNOTATION
Țurcan (Balțat) Lilia
The Formation of Teachers' Pedagogical Tolerance
Doctoral thesis in pedagogical sciences, Chisinau, 2015

The thesis' structure includes: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, 246 references, annotation (Romanian, English, and Russian), key-concepts in Romanian, English, and Russian, the list of abbreviations, 143 pages of the basic text, 50 tables, 19 figures, and 11 riders.

Publications related to the thesis' theme: 13 scientific works.

Key-concepts: tolerance, pedagogy of tolerance, teachers' professional referential, teachers' pedagogical tolerance (TPT), education for tolerance.

The field of the research represents Higher Education Pedagogy, Pedagogy of Emotional Culture (PEC), and Pedagogy of Tolerance.

The aim of the research: the formation of teachers' pedagogical tolerance aiming at teaching pupils tolerance. **The research objectives target:** to establish the epistemological backgrounds of pedagogical tolerance in the context of teachers' professional training; to draft the Pedagogical Tolerance Theoretical Model; to elaborate the criteria, indicators, concepts, and the pedagogical tolerance values; to develop the higher education curriculum by including the disciplines peculiar to the Pedagogy of Tolerance; to conceptualize the education for tolerance and the development of the guidance and counselling curriculum on the targeted dimension; to elaborate and experiment the validation of the Strategy of Pedagogical Tolerance Formation having the purpose of cultivating tolerance in pupils.

Scientific novelty and originality of the research are grounded in: the elaboration of the *Pedagogical Tolerance Theoretical Model* in the context of teachers' professional referential; the elaboration of the criteria, indicators, concepts, and the pedagogical tolerance values; pedagogical conceptualisation of the education for tolerance; crystallization of the culture of tolerance values in the educational environment.

The scientific problem solved in the research constitutes: the development of the teachers' training curriculum by including the pedagogical tolerance in the teachers' professional referential aiming at producing the prerequisites of pupils' education for tolerance; redevelopment of the guidance and counselling curriculum on the education for tolerance dimension; drafting the evaluation instruments of the pedagogical tolerance assessment on the axiological plane and the elaboration of the pedagogical tolerance formation methodology aiming at increasing the culture of tolerance in the educational environment.

Theoretical value of the research is averred by: establishing the epistemological grounding of the pedagogical tolerance, clarifying the meaning of the concepts related to the field of Pedagogy of Tolerance; adjusting the ideational content regarding the pedagogical tolerance and originating new knowledge in the field of Higher Education Pedagogy, Pedagogy of Emotional Culture, and Pedagogy of Tolerance.

The practical value of the research: theoretical and praxeological contributions to the development of the pedagogical curriculum in higher education by integrating the disciplines peculiar to the Pedagogy of Tolerance; crystallizing the levels of teachers' pedagogical tolerance formation; the development of the guidance and counselling curriculum on the education for tolerance dimension; elaboration and experimental validation of the Strategy of pedagogical tolerance formation as a main condition for pupils' education for tolerance.

The implementation of the scientific results has been achieved through communicating the theoretical elaborations and implementing the Teachers' Training Strategy in the Pedagogical State University „I. Creanga” and theoretical Lyceum, nr. 94 from Chisinau in the years 2011-2014.

Țurcan (Balțat) Lilia

**FORMAREA TOLERANȚEI PEDAGOGICE
A CADRELOR DIDACTICE**

Specialitatea: 533. 01 – Pedagogie universitară

AUTOREFERATUL

tezei de doctor în științe pedagogice

Aprobat spre tipar 24.06.2015
Hârtie ofset. Tipar ofset
Coli de tipar: 2.0

Formatul hârtiei 60 x 84 1/16
Tiraj: 40 ex.

Tipografia U.P.S. „Ion Creangă“, str. I. Creangă, 1, Chișinău, MD-2069